

A 20. század elején új áramlatok érkeztek a pedagógiába Magyarországon. Molnár Ferenc *A Pál utcai fiúk* című regénye 1907-ben jelent meg. (Az előző évben folytatásokban már közölte a *Tanulók Lapja*.) A kötet elsöprő sikere a gyermekek nevelésével kapcsolatos felfogások változását jelezte. A reformpedagógiai elképzelések, az új szellemű iskolák hatásai hazánkban is teret követeltek maguknak. Ez a légkör szintén hozzájárult az Angliából kiinduló cserkészmozgalom gyors magyarországi elterjedéséhez. A hivatalos oktatási rendszeren kívül létrejövő új, önkéntességen alapuló gyermek- és ifjúsági szerveződések egy olyan élményorientált tevékenységet kínáltak, amely az egész társadalom számára is értékteremtőként jelentkezett.

A cserkészet „kitalálója” Robert Baden-Powell, a brit hadsereg tisztje volt, nem állt közvetlen kapcsolatban a pedagógiával. A katonai felderítés és annak szervezése során szerzett tapasztalataira alapozva indította el 1907-ben az öntevékenységre és csapatmunkára építő mozgalmát, amelybe a serdülők romantikus kalandvágya, az erkölcsi értékek hangsúlyozása, a nemzetek és társadalmi csoportok közötti barátság és testvériség hirdetése, a személyiség sokoldalú fejlesztése, valamint a természetbarát életmód gyakorlása egyaránt beletartozott.

Az első cserkész tábor huszonnégy – különböző társadalmi rétegből származó – fiúnak tartotta Brownsea szigetén, és sikere igazolta feltevései. Ennek nyomán írta meg a *Scouting for Boys. A Handbook for Instruction in Good Citizenship Through Woodcraft* (magyarul röviden csak *Cserkészlet fiúknak*) című könyvét, amely először 1908-ban jelent meg. Baden-Powell egy cserkészcsapattal 1909-ben körutat tett Németországon, Hollandián, Belgiumon és Franciaországon keresztül, így is népszerűsítve a mozgalmat. Az 1912-ben Stockholmban rendezett olimpia idején számos ország cserkészei egyúttal találkoztak és bemutatásokat tartottak, amikről a nemzetközi sajtó lelkesen tudósított. Az olimpiára kiutazott magyar küldöttség tagjai elismeréssel szóltak az őket mindenben segítő svéd cserkészekről, és a mozgalom itthoni meghonosítását szorgalmazták. (A tanulmány nem kaposvári része jórészt BODNÁR Gábor *A magyarországi cserkészlet története*, h. n., 1989. és GERGELY Ferenc, *A magyar cserkészlet története 1910–1948*, Budapest, 1989. vonatkozó részei alapján íródott.)

A *Scouting for Boys* egyes, Králik László által magyarra fordított részei Magyarországon a nagybecskereki piarista gimnázium 1909–1910. tanévi értesítőjében jelentek meg, és hamarosan megindult a hazai cserkészcsapatok szervezése. Vizsoly Ákos Gusztáv nevű fiával Alsópénten helybeli parasztyerekekből szervezte meg az első csapatot, ez azonban csak rövid ideig létezett. (Vizsoly Ákos ugyanis 1912-ben meghalt.)

Az Angliát megjárt dr. Szilassy Aladár kezdeményezésére, Megyericsy Béla közreműködésével, a Budapesti Református Ifjúsági Egyesület 1910-ben hozott létre immár tartósabban működő csapatot. A következő évben Kanitz István ügybuzgóságával a Budapest II. kerületi katolikus főgimnázium kebelében kezdtek cserkészkedni fiúk. Ekkortájt karolta fel a mozgalom ügyét az Izsóf Lajos szerkesztésében megjelenő *Zászlónk* című lap, és ez jelentős lökést adott a hazai cserkészletnek. Ezen a bázisokon itthon eleinte főleg iskolai szervezésű csapatok születtek, míg Angli-

ában elsősorban az intézményeken kívüli gyermekeket igyekeztek bevonni a hasznos időtöltésbe. Magyarországon a cserkészlet ügyét az első időkben főleg a református és a katolikus egyház fiatalokkal foglalkozó, az újításokra fogékony, elhivatott vezetői karolták fel. Ezzel alapos beágyazottságot teremtettek a mozgalom valláserkölcsi alapon való megszervezésére.

Kaposvárott másként indult a mozgalom. Két, nem felekezeti iskola: a főgimnázium és a fiúpolgári keretei közt jöttek létre szerveződések. A mozgalom hőskorában, az 1910-es évek elején, ha egy fiú cserkész-örszem újonc akart lenni, egyszerűen jelentkezett egy csapatnál (persze azt előbb valakiknek létre kellett hozniuk), és ígéretet tett bizonyos hibáinak kijavítására. A parancsnok kézfogással a csapatba fogadta, de először csak kéthónapos próbaidőre. Ha ezen idő alatt jól viselte magát, akkor végleg befogadták és fogadalmat tehetett: hű lesz Istenhez, királyához és hazájához, lehetősége szerint mindenkinek segít és megtartja a cserkész-törvényeket. Az őrsök, rajok, csapatok egységes országos szövetségi hálózat és központ hiányában szinte teljes önállóságot élveztek. Ahogy Fekete István emlékezett:

„Nagy bácsi – az első cserkészparancsnok Kaposváron – úgy fogadott, mint egy felnőttet, akit már régen várt; úgy fogadott mintha már fogadalmat tettem volna a tisztaságra, tisztességre, ember és hazaszeretetre és mindenre, ami alapja lehet annak, hogy felsőbbrendű emberek és magyarok legyünk a Kárpátoktól az Adriáig.” (FEKETE István, *Ballagó idő. Életrajzi regény*, Budapest, 1970, 436. /a továbbiakban: *Ballagó idő*/)

A Magyar Cserkészszövetség hivatalosan 1912. december 28-án alakult meg. Vezetésében Izsóf Lajos, Megyericsy Béla, Papp Gyula és Sík Sándor volt a meghatározó. A vezetők által kidolgozott, elfogadott cserkész-törvények és a fogadalom az *Iffúsági Testnevelés* című lap 1913. évi második számában jelentek meg. Ez szilárd támpontot nyújtott a csapatok szervezőinek. Ugyanakkor a német mintára kialakított, elsősorban fővárosi tanárok és tanítók által preferált, liberális beállítottságú őrszem-mozgalom szintén ekkortájt bontogatta szárnyait. A jelentős számban polgári iskolákban és állami gimnáziumokban szervezett csapatokban világiasabb szellem dominált, és bírták a liberális körök támogatását. A két önálló irány vezetői 1913 júniusában megegyeztek egyesülésükben, és 28-án megalapították a Magyar Cserkész-Örszem Szövetséget. A névben tehát mindkét irányzat megjelent, a gyakorlatban azonban az őrszem idővel „kikapott” belőle. Újrafogalmazták a törvények, a fogadalom, az alapszabály, valamint a szervezési útmutató szövegét, és nagy lendülettel segítették a csapatok szervezését.

A korabeli források hiányosságai és a feltárt későbbi dokumentumok, valamint publikációk ellentmondásossága egyelőre nem teszik lehetővé Kaposvár cserkész-története kezdőnapjának pontos meghatározását. Több – téves – forrás is 1912-re teszi ugyanis az itteni szervezett cserkészélet megindulását, illetve az első csapatalakítást. A 151-esek naplójában is ez az évszám szerepel. Az első – főleg 1921

és 1927 közti történésekről szóló – naplóban visszapillantás olvasható a vármegyeszékhely cserkészmuáltjáról is. A gazdagon illusztrált kötet 21. oldalára, az 1926. évi eseményeket ismertető részhez (!) ragasztották be azt a képes levelezőlapot, amelynek nyomtatott képaláírása: „Kaposvári Cserkészek. – Készül az ebéd.” A képre tolal a következőket írták: „1912. évben Kaposvárott megalakult első cserkészcsapat egyik kirándulását mutatja ez a levelezőlap. Ez a kép jelentette, illetve ennek a kis csapatnak a nyomán indult meg városunkban a cserkész mozgalom. Örök Emlék e kép”. (Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára /a továbbiakban: MNL SML, X. 218. Kaposvári 151. sz. Cserkészcsapat iratai /a továbbiakban: 151. sz. Cscs./ 1921–1927. évi csapatnapló. 21.) Mivel más helyről nem került elő ezt az évet megerősítő információ, bizonyosra vehető (és alább olvasható), hogy téves a képes levelezőlapon olvasható datálás.

Egy 1924-es forrás szerint (tehát időben még nem túl távol a kezdetektől) pedig az első kaposvári cserkészek 1912-ben a polgári fiúiskolában szerveződtek meg Takáts Gyula Ferenc tanár parancsnoksága alatt. (A forrás hitelességét, így az 1912-es kezdőévszámot is, zárójelbe teszi az a tény, hogy bizonyosan Nagy Ferenc József – akit a forrásokban általában Nagy F. József néven emlegetnek –, volt az első cserkésztsisztjük és nem Takáts, illetve nem parancsnoknak nevezték ekkor a csapat vezetőjét.) Az viszont valós megállapítás, hogy a szépreményű fejlődést a „Nagy Háború” teljesen megakasztotta. Takáts Gyula Ferenc és Nagy F. József vármegyei aljegyző bevonulása után pedig megszűnt a cserkészlet az iskolában. (*Szépén fejlődik a cserkészlet Kaposváron*, Új-Somogy, 1924. június 1., 2.)

Egy harmadik forráscsoport megint más kezdőadatot, 1913-at említ. Érdeemes egy pillantást vetni Bereczk Sándor 1926 nyarán megjelent és sokat idézett városi krónikájára és városismertető könyvére, amelyben röviden a cserkészlettel is foglalkozott. A már fellendülőben lévő mozgalom helyi hajtásairól szóló sorokat az intelligenciához tartozó, ekkor már idős, nyugalmazott mérnökember könyvének a *Sportegyesületek* című fejezetének (!) vége felé illesztette be, csak a kerékpárosok egyesületét megelőzve... Bereczk a Nagy F. József vezette, első kaposvári csapat belső életéről, munkájáról kevés adatot talált (pedig sokan éltek még a városban a „hős-korszakban” már tevékeny cserkészek közül). A kezdeti főgimnáziumi cserkészetről nem tudott, mindenesetre nem tett említést, mintha nem is létezett volna. A cserkészetről szóló résznél alapvetően a polgári fiúiskolai értesítőkre támaszkodott. Pontos dátumot nem adott, csak 1913-at jelölte meg kiindulási évnak. A következő, 1914-es évre tette (tévesen) a csapatalakítást. Nagyot és Vajthó Jenő polgári iskolai tanárt, oktatótiszteket jelölte meg az első kaposvári „teljes” csapat megszervezőjének. A polgárista cserkészek – Bereczk tudomása szerint is – a csapat parancsnokának bevonulása után Havas Jenő rajvezető irányításával még működtek egy ideig: egészségügyi szolgálatot teljesítettek, majd nem tudjuk meg miért, de 1914 telén beszüntették tevékenységüket. A fejezetben a „Nagy Háború” utáni kaposvári cserkészetről már pontosabb képet kaphatunk. (BERECZK Sándor, *Kaposvár Rendezett Tanácsú Város története és fejlődése*, Budapest, 1925 [1926], 162–163. /a továbbiakban: BERECZK/)

RÉCSEI BALÁZS: A KAPOSVÁRI CSERKÉSZLET ELSŐ ÉVEI ÉS A BALLAGÓ IDŐ

A polgári fiúiskola 37. sz. Berzsényi Cserkészcsapata 1928-ban ünnepelte tizenöt éves fennállását. A jeles évforduló kapcsán sok emléket felidéztek. Ekkor úgy interpretálták, hogy Nagy F. József 1913. március 15-én alapította a csapatot. (*A polgári fiúiskola 37. sz. Berzsényi cserkész csapata ebben az évben ünnepli meg 15 éves fennállásának jubileumát, Somogyi Újság, 1928. január 8., 3–4.*) Az 1910-es évekbeli források ismeretében tudható: a formális őr, majd csapat később jött létre, hiszen még a június 8-i verseny kapcsán is csak „létesítendő” cserkészcsapatról van tudomásunk. (*A Kaposvári Államilag Segélyezett Községi Polgári Fiúiskola értesítője az 1912–1913. iskolai évről, 46–47. /a továbbiakban: Polgári Fiúiskola értesítője/*) Nem sikerült okát találni annak sem, vajon a polgáristák cserkészcsapata harmincéves ünnepsége miért éppen április 10-ére került 1943-ban. (*Impozáns keretek között ünnepelte meg fennállásának 30 éves jubileumát a 37-es csapat, Somogyi Újság, 1943. április 12., 2.*)

Mindazonáltal bizonyos, hogy Kaposvár a vidéki települések sorában – időrendben – az elsők között szerepel a hazai cserkészettörténetben, ahol már a „Nagy Háború” előtt cserkész-őrsemek működtek. Az úttörőjelleg legfőképpen két személynek, illetve iskolának volt köszönhető. A cserkészlet Somogy vármegyei történetében az egyik első forrás a *Kaposvári Államilag Segélyezett Községi Polgári Fiúiskola 1912–1913. tanévének értesítőjében* található. A vármegye polgári fiúiskolái 1913. június 8-án tornaversenyt tartottak Kaposvárott. A rendezvényen 388,2 korona bevétel keletkezett, a kiadások után megmaradt 138,56 korona. Utóbbi összeg jelentős részét az intézmény keretében kialakítandó, tehát ekkor formálisan még nem létező újfajta diákszervezet céljaira szánták. A létesítendőként említett cserkészcsapat felszerelésére 58,56 koronát fordíthattak.

A verseny sikerében döntő része volt Nagy Ferenc Ödön polgári leányiskolai tanárnak és fiának, Nagy F. József közigazgatási gyakornoknak. (*Polgári Fiúiskola értesítője, 1912–1913, 46–47.*) Ez egyben eddig Somogy vármegye székhelyvárosa cserkészettörténeti origója, illetve Nagy F. József közreműködésének első ismert dátuma. Az eseményről beszámoló kiadvány kéziratának elkészítése vagy megjelenésének pontos ideje nem ismert, de valószínűleg a tanévet rövidesen követően történt. Ezért a legelső kaposvári cserkészettörténeti (igaz, csak másodlagos) forrásoknak pontosabb datálhatóságuk okán inkább az alábbi két írást lehet tekinteni.

A cserkészlet Kaposvárott való megjelenése idején a helyi újságok igyekeztek minél több részletet az olvasók elé tárni az új mozgalom megyeszékhelyi működéséről. A városban mindjárt a legelején versengés látszott kialakulni a főgimnázium és a polgári fiúiskola cserkészete között. Ugyanazon a napon, 1913. június 22-én látott napvilágot egy-egy írás a vármegyeszékhely két napilapjában a helybeli szerveződésekéről. A *Somogyvármegye* című lapban Varvasovszki János (Máramarossziget, 1877 – Stara Pazova, 1915, névalakja szinte minden forrásban Varvasovszky, azonban hivatalosan Varvasovszki volt) főgimnáziumi tanár tollából jelent meg cikk az iskola cserkészeinek kirándulása kapcsán. Június 23-án Geszti Ágoston és Varvasovszki János tanárok vezetésével főgimnáziumi cserkészfiúk kétnapos gyalogtúrára mentek

a Mecsekbe. (VARVASOVSKY János, *Az első cserkészcsapat Kaposváron, Somogyvármegye*, 1913. június 22., 2–3.)

A kirándulásról utólag az egyik résztvevő számolt be mindkét helybeli napilapban. Bogár Endre nyolcadikos tanuló a cserkészetet ebben a természet megismerésére törekvő mozgalomként mutatta be. Hangsúlyozta, a túra létrejöttét Varvasovszki János agilitása tette lehetővé. Bogár név szerint felsorolta a fiúkat, ebből ismerhetjük az első cserkésznek mondott kaposvári diákokat. A túra során számos látnivalót érintettek. Bogár megjegyezte: a pécsiek a környék gyönyörű természeti adottságait nagy számban látogatják, és ezt javasolta a kaposváriaknak is. (*Kaposvári cserkészcsapat a pécsi hegyekben, Somogyvármegye*, 1913. június 25., 4.; *A kaposvári gimnazisták cserkészcsapata, Somogyi Hírlap*, 1913. június 28., 4–5.; *A kaposvári gimnazisták cserkészcsapata, Somogyvármegye*, 1913. június 28., 4–5.) Az 1915. október 30-án a szerb fronton hősi halált halt Varvasovszki egyik nekrológja számos érdeme közt a főgimnáziumi cserkészet szervezőjeként is megemlékezett róla. Ebben kiemelték: „a jellem alakítására és a testedzésre annyira fontos” mozgalom érdekében több jól sikerült cserkészkirándulást is vezetett, de a többi kirándulásról nem kerültek elő adatok. (*A Kaposvári Magyar Királyi Állami Főgimnázium értesítője la továbbiakban: Főgimnázium értesítője/ az 1915–1916. isk. évről*, 11.)

A *Somogyi Hírlap* a polgári fiúiskola cserkészéletének megindulásáról számolt be részletesen. A csapat létrehozásában lelkes tanárok vettek részt, élükön Gálos Ferenc igazgatóval, Vajthó Jenővel és Pazsitzky Sándorral. A formális, hivatalos csapatalakítást szeptemberre tűzték ki. (A főgimnázium cserkészeinél erről a lépésről nem kerültek elő források.) A kiképzést heti rendszerességgel Nagy F. József (Kaposvár, 1886 – Kaposvár, 1918) vármegyei közigazgatási gyakornok végezte. A leghálásabb feladatnak ezt a csapattiszt által végzett munkát tartották, mert az ő keze alatt formálódtak testben, lélekben és szellemiekben a cserkészpalánták. (*Cserkészek Kaposváron, Somogyi Hírlap*, 1913. június 22., 3–4.)

„Nagy Bácsi – illetve parancsnok úr – mindent tudott, amit a cserkészetről tudni lehetett, hiszen évekig volt cserkész Oxfordban, ahol a főiskolát is végezte, és nyugodt, komoly, mégis mindig derűs egyénisége – ha most visszapillantok nagy hatással volt rám.

Megnyugtatót és gondolkodóvá tett.

Híres csúzlimra kissé idegenkedve néztem... hűgaim nevetséges copfjait nem kellett már okvetlenül megrángatnom... a feladott leckékkel és házi feladatokkal szemben bizonyos kötelességet éreztem... sőt még a reggeli mosakodásnál is eszembe jutott, hogy az igazi cserkész nemcsak elméletben tiszta, de a gyakorlatban is.” (*Ballagó idő*, 436.)

Az első őrsnyi fiú a tervek szerint szeptemberben már őrsvezetőként, altisztként szolgálhatta a mozgalom helyi fejlődését. Az 1. sz. Sas őrs ünnepélyes eskütéte-

RÉCSEI BALÁZS: A KAPOSVÁRI CSERKÉSZET ELSŐ ÉVEI ÉS A BALLAGÓ IDŐ

lét néhány hét múlva vélték megvalósíthatónak. (*Cserkészek Kaposváron. A polgári iskola cserkészcsoportja, Somogyi Hírlap, 1913. június 22., 3–4.*)

A polgári iskolás cserkészfiúknak először (1913. június 23-án) a törzskönyvi lapjait készítették el. A név és az életkor beírása után a magasság, a súly és a mellbőség megállapítása következett. A méréseket havonta megismételték, és a szülőikkel láttamoztatták, azaz a testi paramétereiket és változásait szigorú kontroll alatt tartották. A cserkészek „alapképzettségéhez” hozzátartoztak az elsősegélynyújtó ismeretek. Ezeket nemcsak saját „felhasználásra” tartották célszerűnek elsajátítani, hanem alkalomadtán gyakran segítettek másokon is. Nagy F. József „fiai” június 25-én kezdték meg a polgári iskola udvarán az egyhetes elsősegélynyújtó tanfolyamot. Ugyanekkor segédeszköz nélküli tűzoltási tanfolyamot is tartottak nekik. Utóbbi fokozottabban a társadalmi felelősségvállalás, illetve kárelhárítás érdekében még szélesebb feladatkört jelzett tevékenységükben. Elejétől fogva Nagy F. József végezte a munka dandárját, aki részleteiben is ismerte az angol gyökerű szervezetet.

Lenkei Antal mentőparancsnok az elsősegélynyújtó tanfolyamhoz külön „zseb-mentő készletet” állított össze. A „*cserkész utakat*” (azaz gyalogtúrával egybekötött gyakorlatokat) csak a július 23-ára tervezett vizsga után gondolták megkezdeni. Az ilyen célú kirándulások előírás szerint naponta legalább nyolc kilométeresek voltak, és ez az akkori felfogás szerint azt bizonyította, hogy a cserkészlet nem turisztika, mert az ettől hosszabb távokat jelentett. A mozgalom hazai eszmei céljának a fejlődő gyermekek vitalitásának helyes mederbe terelését, vallásához, hazájához, királyához hű, öntudatos egyének nevelését tartották, akik társadalmi és vallási különbség nélkül mindenkit felebarátjuknak tekintenek, és becsületük, teljesítményük alapján ítélik meg embertársaikat. (*A polgáristák cserkészcsoportja Kaposváron, Somogyvármegye, 1913. június 25., 3.*)

A polgárista cserkészek vezetőik irányításával júniustól naponta gyakoroltak az iskola udvarán. Olyan intenzíven dolgoztak, hogy a négy hétre tervezett kiképzési anyagot hamarabb teljesítették. A tizennégy-tizenöt éves fiúk katonás fegyelmekkel, céltudatosan sajátították el az elméleti és gyakorlati tudnivalókat. Ezekben a napokban vették (vehették?) fel először az egyenruhát. A kemény szélű búr kalap, a terepszínű ing, a sötét nadrág, a térdig érő harisnya, a piros selyemkendő, a bőröv, valamint a felszerelés: száznál is több centiméteres bot, hátizsák, kulacs, pohár, kés, mentőszerek, fűrész, balta, ásó (utóbbiak elosztva), kötél és a jeladáshoz („*beszélgetéshez*”) való Morse-zászló tizenöt koronába került. (A felszerelést 1912-ben még Angliából lehetett csak beszerezni, és huszonöt-harminc koronába került.) A sátor és a mentőkészlet az iskola tulajdonát képezte. Hangsúlyozták: a szülő ezért az összegért óriási erkölcsi és szellemi ellenértéket kap, valamint nem utolsó sorban gyermekük testi megedzését. A szervezők azzal is igyekeztek tagokat toborozni, hogy kijelentették, aki júliusban átesik a kiképzésen és leteszi az őrskem-esküt, az szeptemberben már mint ezüstszinóros cserkész vagy aranyzinóros őrsvezető, őrskemkiképző vehet részt a mozgalomban. Július elején még korlátozott számban

vártak jelentkezőket. Mint fentebb szó esett róla, az első kaposvári csapatok formális felállítását szeptemberre tervezték. A jól értesültek szerint a polgári fiúiskola mellett a felső kereskedelmi iskola is csapatot állított volna ki. (Utóbbiról egyelőre semmilyen adat nem került elő.) A főgimnáziumot – ahol pedig már cserkészetnek nevezett tevékenység folyt – nem említették ezek között. (*A kaposvári cserkészek, Somogyi Hírlap*, 1913. július 3., 2.; *A polgárlista cserkészek munkában, Somogyvármegye*, 1913. július 3., 2.) Ennek oka további kutatást igényel, a gimnáziumi iratokban azonban nincs nyoma.

A frissen kiképzett polgári iskolás fiúk 1913. július közepén már kivették részüket Kaposváratt az árvízi mentésből. A cserkész-őrszem fiúk állapotokat és bútorokat mentettek, később pedig a polgári fiúiskolában elszállásolt árvízkarosultakat látták el élelemmel. (*A kaposvári árvízveszedelem, Somogyi Hírlap*, 1913. július 20., 3.; *A kaposvári cserkészek, Somogyvármegye*, 1913. július 29., 4–5.)

Nagy F. Józsefnek elévülhetetlen érdemei voltak a kaposvári cserkészlet létrehozásában, ezt a kortársak is látták. Már akkor a legnagyobb elismeréssel írtak róla, amikor még csak maroknyi cserkészfiút sikerült megnyernie az ügynek. A *Somogyvármegye* című, Kaposváratt megjelenő napilap egy 1913. június végi cikkében nem kevesebb, mint négyszer említették Nagy F. József nevét „Anglia legcsodálatosabb intézményének” Kaposváron való meghonosítása kapcsán. Az egyébként „civilben” vármegyei közigazgatási gyakornok szeptemberre tervezett első cserkészcsapatának magva egy kilenc őrszemből álló őrs volt.

Nagy F. József személyét cserkészeti tudása révén az egész vármegye cserkészetének letéteményeseként tálalták az olvasóknak. Az országos szövetség Nagyot rövid, de eredményes működése okán 1913. júliusi megbízólevelében cserkésztsiztnek, egyben vezetőnek nevezte ki, amely csapatvezetésre is jogosította. Valószínűleg ez a hivatalos megbízatás nagyot lendített Nagy F. József és a cserkészlet ügyének kaposvári helyzetén. Innentől már nemcsak magukban, öntevékenyen működhetek, hanem egy országos szervezet által elismerten és támogatva, ez pedig egy tekintélyelvű társadalomban, amilyen a dualista korszak Magyarországá is volt, nem lehetett mellékes körülmény. Az első kaposvári cserkésztsizt tevékenységét tisztelettel és szeretettel fogadták az érdekeltek: a cserkészek, azok szülei, valamint akik megtapasztalhatták segítőkészségüket. A cserkészeti nevelés hatását egyenesen csodálatosnak minősítették. Elragadtatással szóltak a cserkész-őrszemek fegyelmezett-ségéről, őszinteségéről, engedelmességéről, és nem mellékesen a természetben való jártasságukról. Sommásan így összegezte egy nem éppen elfogulatlan szemlélő: „egy délután elég arra, hogy bárkiből cserkészlet rajongó legyen”. A titkok tudójának letéteményeseként, ismételten kiemelték Nagy F. József teljesítményét, aki „a gyermeklélek szeretetteljes formálásában” találta meg a kulcsot a sikerhez. (*A kaposvári cserkészek, Somogyvármegye*, 1913. július 29., 4–5.)

A Magyar Cserkész-Őrszem Szövetség által 1913. július végén levélben küldött megbízás mintegy „legitimitást” adott az ügybuzgó közigazgatási gyakornok tevékenységének. A megbízólevelével feljogosította a „cserkésztsizt” titulus viselésére. (A

korábbiakban nem véletlenül kerültem a tiszt vagy a parancsnok megnevezést.) Tehát a vármegyében a szövetség által deklaráltan is Nagy F. József lett az első cserkész-tiszt. Ekkor úgy látszott, hogy augusztus 20-án bont zászlót az első „kised csapat” a megyeszékhelyen. (*Cserkész-fogadalom, Somogyi Hírlap, 1913. július 29., 4.*) Ezt a kinevezést sejtem a főgimnáziumi cserkészlet korai elenyészése, eltűnése mögött, legalábbis ezt követően (1920-ig) nemigen került elő a működésüket igazoló forrás.

A szövetség által elismert főgimnáziumi csapatnak a Nagy Háborút megelőző időszakból való alakulásáról nem került elő információ. Szinte teljesen elfelejtődött ez a kaposvári cserkészbázis. Csak Varvasovszki Jánosnak az iskolai értesítőben megjelent nekrológiájában említették meg érdemei között, hogy ő volt az intézményi cserkészlet szervezője. (*Főgimnázium értesítője, 1915–1916, 11.*) A főgimnázium 1912–1913., 1913–1914. és 1914–1915. évi értesítőiben nem írtak semmit a cserkészletéről. Egy 1924-es olvasói levélben két diák viszont a főgimnáziumnak vindikálta a *Somogyi Újság* hasábjain az első kaposvári középiskolai cserkészcsapat létrejöttét. (*Kell-e cserkészletet a főgimnáziumban? Új-Somogy, 1924. január 24., 1.*)

Az első kaposvári cserkész-örszemek fogadalomtételére 1913. augusztus 3-án került sor. Ez volt a fiú polgárista cserkészek egyik első „közéleti szereplése”. A polgári fiúiskola udvarán reggel fél kilenckor kezdődött az ünnepélyes ceremónia. Bár nemigen propagálták időpontját, mégis szép számú közönség jelent meg. A fiúk felsorakozva, „teljes díszben” (valószínűen ez a megjegyzés cserkészruházatot jelent) várták Nagy F. Józsefet. Nagy az összegyűltek számára ismertette a mozgalom lényegét és céljait, majd gyakorlatok és játékok következtek. Végezetül négy fiút első, négyet pedig másodosztályú cserkészsé nyilvánítottak. A rendelkezésre álló információkból nem állapítható meg, hogy eleve ezt a két különböző szintet próbálta elérni a négy-négy jelölt vagy a teljesítményük alapján tettek különbséget köztük.

Délután az egész órs az Árpád utcai sporttelepen (jelenleg a Berzsényi park egy része) „mentőszakasz” szolgálatot adott egy futballmérkőzésnél. Sátorukat és a fiúkat „a közönség gyönyörködve nézte”. (*A kaposvári cserkészek. Somogyi Hírlap, 1913. augusztus 5., 5.*)

Nagy F. József augusztus tizenegyedikén ismét nagyszámú közönség előtt mutathatta meg a fiúk tudását. A Kaposvári Athletikai Club–Törekvés labdarúgó mérkőzés előtt gyakorlatoztatta a „nagyérdemű” szemé láttára a polgárista cserkészeket, így sokak számára közelebb került ez az újdonság. A bemutatóval a jelenvolt tömeg szimpátiáját és csodálatát is elnyerték, vezetőjüket pedig a vármegye cserkészletének letéteményeseként ünnepelték a hozzáértők. A látványos műsor a következőkből állt: 1. Felvonulás, 2. Őrsi gyakorlatok (csapatmozgások, szabadgyakorlatok, edzőgyakorlatok, „macska módjára kúszó járás”), 3. Elsősegélynyújtás, 4. Sátorverés, 5. Tábori élet: a) Szolgálat, b) Cserkészjátékok, c) Szarvas vadászat, d) Nyomkövetés, e) Zászlórablás, f) Pihenő. Ezekkel csak ízelítőt adtak a tudásuk javából, ami szép reményekre jogosította fel őket. (*Bemutatkoznak a kaposvári cserkészek, Somogyvármegye, 1913. augusztus 10., 7.; A kaposvári cserkészünk [sic!] bemutatkozása, Somogyi Újság, 1913. augusztus 12., 3.*)

„A beiratkozás, új könyvek, az iskolába járás szinte észrevétlenül kezdődött, mert egy cserkész nem kapkod, mindenre felkészül, és nem azért tanul, hogy kitűnő bizonyítványa legyen, hanem azért, mert ez a kötelessége.” (*Ballagó idő*, 436.)

A kezdeti létszámadatokról kevés forrás szól. A polgári fiúiskolában 1913 szeptemberében mindössze két újoncot avattak, de megadták a módját, mert őket is ünnepélyes keretek közt vették fel az intézmény lilimos seregébe. Mint sok hasonló alkalommal, ekkor is a cserkészlet lényegének ismertetése képezte az avatóbeszédet. Vajthó Jenő tanár a szép számban egybegyűlt közönség előtt méltatta a mozgalom erényeit. Az újoncokból Nagy F. József cserkésztsiszt (a korabeli szóhasználat szerint) vette ki a fogadalmat, majd a szokásos gyakorlatok következtek. Az eseménynek az adott nagyobb jelentőséget, hogy megtekintette Gönczi Ferenc, a vármegye tanfelügyelője is, és elismerését fejezte ki a látottak felett. (*Cserkészavatás, Somogyi Újság*, 1913. szeptember 10., 4.; *Cserkész-ünnep Kaposváron, Somogyvármegye*, 1913. szeptember 10., 5.)

Elsődleges Somogy vármegyei forrásban a kaposvári főgimnázium tanári karának 1913. szeptember 6-i „első módszeres értekezletéről” készített jegyzőkönyvében sikerült a „cserkész” kifejezést megtalálni. Mivel sem jelzöt, sem magyarázatot nem fűztek a szóhoz, így ekkor már közismert kifejezés lehetett Kaposvárrott is. Itt dr. Pongrácz Károly igazgató – egyben levezetőelnök – megbízta a tanári kart a tanévben tervezett tanulmányi kirándulások összeállításával. Ennek a kirándulási naptárnak a végén olvashatjuk: „2-3 napos cserkész kirándulást Varvasovszky [János] és Geszti [Ágoston] Majunke [József] tanárok vezetésével a Balaton körül június végén. Két tanár költsége 35–40 80-90 K[orona].” (MNL SML, VIII. 52. Kaposvári Magyar Állami Somssich Pál Gimnázium iratai. /a továbbiakban: MNL SML, VIII. 52. 250/1913. sz. – áthúzás az eredetiben.)

A következő évi beszámolóban nem írtak megvalósulásáról, de valószínűleg a cserkészek 1914 nyári balatoni kirándulásáról szóló írásokban a „kaposváriak népes csoportja” őket jelentette. (*Cserkész-csapatok a Balaton mellett, Somogyvármegye*, 1914. június 27., 4.; *Cserkészcsapatok a Balaton mellett, Somogyi Újság*, 1914. június 27., 5.)

Nagy F. Józsefnek 1913 októberében még arra is futotta idejéből és erejéből, hogy elutazzon cserkéseivel Csurgóra. A kaposvári főgimnazistákkal együtt egy barátságos futballmérkőzésre látogattak a somogyi nagyközségbe. Utóbbiak vezetője Varvasovszki János és Hudra László volt. A mérkőzést Nagy F. József vezette, és a kaposváriak nyerték 2:1-re. (*Kaposvári diákok és cserkészek Csurgón, Somogyvármegye*, 1913. október 10., 5.; *A gimnazisták futball-mérkőzése Csurgón, Somogyi Újság*, 1913. október 14., 2.) A hajnali négy órai vonatindulással kezdődött kirándulás során a kaposvári cserkészek már Szentán leszálltak, hogy meglephessék a rájuk Csurgón váró diákokat. A csel sikerült, és Csurgóra menetelés után észrevétlenül bekerítették őket. Utána a nagyközség vásárterére masíroztak, és ott tábort ütöttek. Még délelőtt visszamentek a csurgói vasútállomásra, és fogadták a többi kaposvári gimnazistát.

RÉCSEI BALÁZS: A KAPOSVÁRI CSERKÉSZET ELSŐ ÉVEI ÉS A BALLAGÓ IDŐ

Egész nap sokan látogatták meg sátortáborukat. Nagy F. József a dél-somogyi településen zajos elismerést vívott ki cserkészeivel, ahol a gyakorlatban is bemutatta „mit lehet elérni szeretetteljes bánásmóddal”. Ez volt az egyik első olyan megjelenése a cserkészeknek Kaposváron kívüli somogyi településen, ahol testületileg jelentek meg. Az első, nyáron kiképzett őrς tagjai ősszel altisztekként képezték ki a „próba-cserkészeket”. A szám és név nélkül emlegetett csapat 1913 októberében már negyvenhárom főt számlált. (*Cserkészeink Csurgón, Somogyi Újság*, 1913. október 14., 2.; *A kaposvári cserkészek Csurgón, Somogyvármegye*, 1913. október 14., 6.) A csurgói utazás kapcsán a kaposvári főgimnázium cserkészeiről említés sem történt.

„De akkor már a Rákóczi tér és a futball alig érdekelt bennünket. Nagy kirándulásokat tettünk, cserkészgyakorlatokkal egybekötve tíz–húsz kilométeres túrákat, amelyeknek a vége mindig valami vasútállomás volt, ahonnet vonattal mentünk haza, mert parancsnokunk bölcsen tudta teherbírásunk határát, s azt is, hogy a fáradtság egyáltalán nem lelkesítő körülmény.

Persze a Falu egyáltalában nem ismerte a cserkészzet nemes valóságát, és nemegyszer sértődöttünk meg, amikor valamelyik öregasszony elrikkantotta magát:

– Nézzék csak, nézzék! Gyűnnek a komédiások!

Ilyenkor különösen összeszedtük magunkat, mereven előrenéztünk, mintha sem falu, sem öregasszony nem is lenne a világon, de hogy miket gondoltunk az »öreg sárkány« egész anyai rokonságával kapcsolatban, azzal aligha lehetne dicsekedni. Bár ezek a gondolatok és kifejezések abba az időbe tartoznak, amikor még nem voltunk cserkészek, tehát nem tartoztunk érte felelősséggel senkinek...” (*Ballagó idő*, 443.)

A cserkészek életében az elsősegélynyújtás az önzetlenség kiváltotta jóérzés mellett akaratlanul is jó imázs erősítőnek bizonyult. A még gyerekcipőben járó kaposvári cserkészzet megítélését az is javíthatta, ha csak egy elcsúszott szabólegényt részesítettek azonnali ellátásban a Kossuth téren, de erről a helyi sajtó útján az egész vármegye tudomást szerezhetett. (*Munkában a kaposvári cserkészek, Somogyvármegye*, 1914. május 13., 5.)

A cserkész-őrszem mozgalom népszerűsítésére Tass József, az országos szövetség főtítkára (egyébként iskolaigazgató és testnevelési tanácsos) 1914. február 14-én előadást tartott Kaposvárott az Uránia mozgóképszínházban. A szövetség főtítkárát a helybeli cserkészek selyemlobogó alatt fogadták a vasútállomáson. Ott volt az egész csapat, de sajnos létszámot nem említett a forrás. A fővárosból érkezett vezető még az állomáson csapatszemlét tartott. Tass látogatásával a már létező helyi cserkészzetet akarta segíteni. Előadására a felnőttek negyven, a tanulók húsz fillérért mehettek be, a páholyülésért ötven fillért kellett fizetni. (A hírt közlő *Somogyvármegye* című napilap egy száma hat fillérbe került.)

A bevétel, amiről nincsenek adatok, a kaposvári cserkészek felszerelési alapját gazdagította. Főleg a szülők érdeklődésére számítottak, akik újfent első kéz-

ből tudhatták meg, mit csinálnak fiaik, amikor cserkészkednek. A főtktár angliai „cserkészes” képeket mutatott be, majd a közönség felvételeket láthatott az 1912-es birminghami cserkésztaborról, ahol a világ minden tájáról mintegy huszonezzer cserkész vett részt. Nem mellékesen, a közönség az előadás után cserkészújoncok avatását is megtekinthette. A fiúk felolvasás és vetítés után gyakorlatokat és „táborozást” is bemutattak. A cserkészetet olyan módszerként mutatták be, mely az életre nevel. Ezt az iskola nem tudja nyújtani. Az újdonság és/vagy a cserkészzet szellemisége a vármegye és benne Kaposvár politikai és közigazgatási vezetőit is a nézőközönség soraiba vonzotta. Makfalvay Géza főispán, Kacskovics Lajos alispán, dr. Kovács-Sebestény Gyula polgármester mellett sok más előkelőség is megnézte Tass vetített képes előadását. (*Cserkész előadás Kaposváron, Somogyvármegye, 1914. február 1., 7.; Cserkész előadás Kaposváron. Somogyvármegye, 1914. február 10., 5.; A szombati cserkész előadás. Somogyvármegye, 1914. február 14., 4.; Cserkész előadás Kaposváron, Somogyvármegye, 1914. február 17., 4.*)

A helyi sajtó közreműködésével az érdeklődők még a cserkész-őrszem mozgalom „kulisszatitkaiba” is betekintést nyerhettek, amelynek élén a Belügyminisztérium által jóváhagyott, alapszabállyal még nem rendelkező Magyar Cserkész-Őrszem Szövetség állt. Ez a szövetség adhatott engedélyt csapatok szervezésére, és megfelelő vizsga után ez nevezte ki a csapattiszteket, igazolta a cserkészeket, vezette, irányította az ország összes csapatának munkáját. (Hogy a gyakorlatban ez pontosan mit jelentett Kaposvár vonatkozásában az első években, arra kevés adat áll még rendelkezésre. Mindenesetre – mint fentebb már szó volt róla – Nagy F. József 1913 júniusában a szövetségtől kapta írásbeli felhatalmazását csapatszervezésre.)

Az országos szövetség a cserkészzet szellemében csak felekezeti és társadalmi különbség nélküli csapatokat vett fel kötelékébe. Minden cserkészcsapat egy helyi bizottság (később szervezőtestület) felügyelete alatt működhetett. Ez nem külön egyesület, hanem a szövetség helyi szerve volt. Kaposváron is létezett ilyen ideiglenes helyi bizottság, amelynek tagságát csak akkor kellett volna véglegesíteni, ha a polgári fiúiskolán kívül más intézet is szervez csapatot. A kaposvári polgári fiúiskola kebelében Gálos Ferenc igazgató, Mudin Imre, Vajthó Jenő és Takáts Gyula Ferenc tanárokból állt ez a bizottság. A helybeli cserkészparancsnokság vezetése, tehát az érdelemi, gyakorlati irányítás Nagy F. József ekkor már vármegyei aljegyző, cserkésztszist kompetenciájába tartozott. Ő vezette a kiképzést, intézte az egyéb ügyeket, avatta fel és léptette elő a cserkészeket. 1914 áprilisában még mindig csak egyedül Nagy volt kinevezett cserkésztszist a vármegyében. A cserkész-őrszemek a csapattiszték, valamint őrsvezetők felügyelete alatt álltak.

Az első kaposvári cserkészcsapat tagjai a következők voltak: Csapatparancsnok: Nagy F. József, oktatótiszték: Gálos Ferenc, Mudin Imre, Vajthó Jenő és Takáts Gyula Ferenc tanárok, valamint Lenkei Antal mentőparancsnok. Az egyik őrsvezetőn, Havasi Jenőn kívül (aki a Rákóczi Atlétikai Club tagja volt) az 1914 tavaszán polgári iskolás cserkészeket sikerült beazonosítani. [A korabeli forrásokban ugyan-

RÉCSEI BALÁZS: A KAPOSVÁRI CSERKÉSZLET ELSŐ ÉVEI ÉS A BALLAGÓ IDŐ

azt a nevet gyakran többféleképpen írták, a szögletes zárójelben az iskolai értesítőben található alakra egészítettem ki a sajtóforrásban szereplő névalakot. – R. B.] A másik őrsvezető Hor[n]ung József harmadikos tanuló volt, a segédőrsvezető pedig osztálytársa, Fekete István, a későbbi író. A *Ballagó idő*ben nem említette, hogy segédőrsvezető is lett volna, csak őrsvezetőnek és dobosnak jelölte saját magát, de mint ismert, a visszaemlékezést több mint fél évszázaddal később írta.

Első osztályú cserkészek voltak: Maier [Májér] Gusztáv harmadikos és Skrián Gyula negyedik tanuló. Újoncok: Szemere Jenő (I. b.), a *Ballagó idő*ben is szereplő Orosz [Orsós] Mátyás (2. a.), Györfy Károly, Schalikovszky [Sotkovszki] István, Simon István (mindhárom 2. b.), Acél [Atzél] Béla, Balogh György, Bá[r]dos Antal, Erényi László, Göllér Mózes (a *Ballagó idő*ben úgy szerepel, hogy nem volt cserkész, pedig Fekete István kapacitálta – erre lásd az idézetet a következő bekezdésben!), Halász Ferenc, Horváth Emil, Ivánfy [Ivánfi] Gyula, Kocka [Koczka] László, Simon János, Szabó Jenő, Szabó Lajos, Ungár Imre, Ungár László és Vince [Vincze] Sándor, mindannyian harmadikosok és Nagy Viktor negyedik tanuló. Próbacserkészek: Bata Dezső, Véber Ernő és Schlésinger Károly [Schlesinger Andor], mindannyian 2. a. osztályos tanulók. Érdemes megemlíteni, hogy a legtöbb tagot adó harmadikosok osztályfőnöke Takáts Gyula Ferenc volt. (*Hogyan cserkésznek a kaposvári cserkészek? Somogyi Újság*, 1914. április 12., 8.; *Polgári Fiúiskola értesítője*, 1913–1914, 28–31.)

„Januárban múltam tizennégy éves, és cserkészőrsvezető vagyok. Sajnálom, hogy Mózsi nem akart cserkész lenni, pedig neki igazán nem kerülne megerőtetésébe a felszerelés kifizetése.

– Persze hogy nem – mondta –, de ez megint valami pópista kitalálás...

– Marha vagy?! – kérdeztem ingerülten. – Baden-Powell nem katolikus, és nem találsz a világon cserkészt, akit érdekelne a másik vallása.

– És Sík Sándor nem katolikus pap?

– Na és? A Zászlónknak a főszerkesztője, pap és tanár... A parancsnokunk református... de hát ki törődik ezzel?

Mózsi csak legyintett, mint aki nem is foglalkozik a dologgal, és ez erősen meglazította barátságunkat. Mózsi már ekkor a maga útját járta.” (*Ballagó idő*, 442.)

A cserkészmunka 1914 áprilisában heti két délután folyt. Kirándulásokat már megfelelő felszereléssel tudtak tenni. Sajtóhiba miatt sajnos nem olvasható a forrásban, hogy egy cserkész első felszerelése mennyibe került ekkor, mert valószínűleg nem egy korona nyolcvan fillérbe, ahogy az újságban szerepel. A felszerelés ruházatból (hogy beletartozott-e a cipő vagy bakancs, nem derül ki az ismertetőből), cserkészkönyvből, jelvényből, fényképes igazolványból és néhány egyéb apróságból állt. Ha mindez megvolt, akkor a második és további évek már csak annyiba kerültek, amennyi egy-egy kirándulásra kellett. Ez évente öt-hat koronát tett ki. A kezdeti időszak helybeli tagdíjáról nincsenek egyelőre adatok. A kaposvári cserkészek általában

rendelkeztek postatakarék-könyvvel. Aki nem, annak betétje volt a csapatkasszában. A sátor, üstök, ásó, fejsze és egyéb táborozási eszköz az iskola tulajdonában voltak. (*Hogyan cserkésznek a kaposvári cserkészek? Somogyi Újság*, 1914. április 12., 8.)

A cserkészlet „láthatóvá” tételét jól szolgálta az 1914. májusi kaposvári gyermeknapon való közreműködésük. A város számos pontján előkelő, helyi hölgyek gyűjtöttek pénzt ebből az alkalomból, a polgárista cserkészek pedig reggel héttől este hétig segítségükre voltak. Óránként egy-egy cserkészőzárát gyűjtötte össze az urnákba tett adományokat. Még az elsősegélynyújtásban szerzett tudásukat is elő kellett venniük: a Kossuth téren egy kerékpáros autóval ütközött, és előbbi vezetőjét kellett ellátniuk. (*A cserkészek a gyermeknapon, Somogyi Újság*, 1914. május 19., 5.)

A kaposvári polgári fiúiskola 1913–1914. tanévi értesítője lelkesen számolt be az intézményben meginduló új szerveződésről. „A cserkészlet, mint játék, az ifjúsági sportok sakkja, valójában a gyermek szempontjából realizált élet. Alapeszméi: nyitott szem. Józan élet, takarékoság, a természet szeretete... általában megkedveltetése mindannak, ami szép, igaz és jó.” Itt sem felejtették kiemelni Nagy F. József önzetlen munkáját. A cserkészletet „jó ügynek” tartották, és kiemelték, hogy egy tantestületen kívül álló ember, Nagy F. József „munkálta meg” az arra fogékony diákokat. Nem riadt vissza a kezdet nehézségeitől, és gyakorlatilag egyedül tört utat ennek az eszmének az iskolában, illetve a városban. Elhivatottságában bizonyos volt abban, hogy követőkre talál. És igaza is lett.

A tantestület látva az eddigi eredményt, határozott a cserkészletnek az 1914–1915-ös tanévben az egész tanulóiifjúságra (!) való kiterjesztéséről. (Ami a háborús viszonyok közt nem valósult meg.) Az értesítőben nyilvános köszönetet mondtak Nagy F. Józsefnek és Lenkei Antal mentőparancsnoknak. (*Polgári Fiúiskola értesítője*, 1913–1914, 20.)

A Somogy vármegyei polgári fiúiskolák diákjainak 1914 júniusában Barcson ún. tornaversenyt rendeztek. Ezen a kaposvári polgárista cserkészek az iskola csapatának tagjaiként indultak, utána külön bemutathatták cserkészstudásukat is.

„Már a felvonulás impozáns volt, de a talán négyszáz fiúnak szabadgyakorlati elképesztően fegyelmezettek és látványosak voltak. És erről én beszélhetek először, mert magas pódiumon álltam, és – mint otthon – az én dobom ritmusára mozdult és állt meg a négyszáz fiúnak még a lélegzete is. A szabadgyakorlatok után atlétikai verseny következett, s utána az ujjongó tapsviharral egybekötött díjkiosztás. Még én, a dobos is kaptam egy emlékérmét és egy ezüstceruzát, amelyek persze elvesztek a következő nehéz idők költözködésében és zűrzavarában.” (*Ballagó idő*, 443.)

A kaposváriak nagy tetszést arattak, és teljesítményüket egy „értékes látcsó-vel” jutalmazták. A cserkészcsapat betanítása ekkor is Nagy F. József áldozatos munkájának eredménye volt. A mintegy háromszáz résztvevő 100 és 200 méteres futásban, 400 méteres stafétafutásban, súlydobásban, magasugrásban, diszkoszvetésben,

távolugrásban és gerelyvetésben mérte össze erejét, tudását. A súlydobásban a *Ballagó idő*ben is említett Orsós Mátyás lett az első, aki a kaposvári polgári fiúiskola cserkészcsapatának is tagja volt. Összesítésben is a kaposváriak győztek, és vándordíjként egy „értékes selyem tornazászlót” kaptak, amely sikert a tagjaik közt szereplő cserkészfiúknak köszönhatték.

Nagy F. József cserkésztsízt irányításával „rendkívüli fegyelemre valló” mutatóanyagokat produkáltak a fiúk. Az elsősegélynyújtás bemutatásán különösen meglepődött a nagyszámú nézőközönség. Ennek elismeréseképpen egy értékes tárcát kapott a raj, vezetőjük pedig egy „remek órát”. A barcsi tornásznapi középpontjában a kaposvári cserkészek álltak. Minden oldalról nagy érdeklődés és szeretet nyilvánult meg feléjük, és a fiúkat elhalmozták minden jóval. A helybeli intelligencia annyira fellelkesült a kaposvári cserkészek teljesítményén, hogy elhatározták egy helyi csapat felállítását. (RÓNAI S[ámuel], *A somogy megyei polgáriskolák tornaversenye*. Barcs, 1914. június 14. In *Polgári Fiúiskola értesítője*, 1913–1914, 47–48; *Tornaverseny Barcson. A kaposvári cserkészek győzelme*, *Somogyi Újság*, 1914. június 16., 2.)

„Június vége felé jártunk ekkor, és egyszer vagy kétszer még elmentem a cserkészgyakorlatokra is, mert a többi vidám, zenés, táncos és egyéb jeleneteken kívül cserkészbemutatókat is tartottunk. Szép és vidám vasárnap volt ez, és a város parkjában, a „sétatéren” szállt a dal, a nevető jókedv, és kurrogtak a gerlék az öreg fákon, mintha még a Természet is részt kért volna a vidámságból, a szelíd mámborból, és talán csak Ő tudta, hogy ennek a békebeli vidámságnak hosszú-hosszú időre, talán örökre vége.

Alkonyodott már, amikor mintha valami keserűcsend szállt volna fel a földről, a Kapos vizéből; mintha valaki a sétatér szélén a jókedv szájára tette volna a kezét, s ez a halkuló, fojtogató alkonyati csend végül a szívekre szállt, mikor jött egy ember, és alig tudta kimondani:

– A trónörökös párt Szarajevóban meggyilkolták...

Nagy bácsi, a parancsnokunk döbbenet nézett a fojtogató alkonyatba, a szeme égő lett, és megtörölte arcát, mintha az Idő szennyes pókhálóját akarta volna letörölni.

– Gyerekek – és alig tudta kimondani, – ez világháború!

Utána rettenetes lett a csend, és ebben a döbbenetes csendben valaki, egy eltorzult, részeg hang elkiáltotta magát:

– Éljen a háború!” (*Ballagó idő*, 443.)

A Nagy Háború kitörésével 1914 nyarán az egyetlen kaposvári cserkészcsapat helyzete is alapvetően megváltozott. Parancsnokukat, Nagy F. Józsefet az első között szólították fegyverbe, ennek ellenére a csapat tagjainak fontos szerepet szánt Kaposvár vezetése. Augusztus elején a hazai politikai és katonai elit még rövid háborúban gondolkodott, és a városházán mindvégig számítottak a polgárista cserkészfiúk segítségére. A Vöröskereszt helyi munkáját kellett segíteniük: sebesülteket

szállítani, ápolni, illetve intézkedni a városban balesetet szenvedettek ellátásában. (A város távol feküdt a mindenkori frontvonalaktól, de jelentős vasúti csomópont lévén és az itt létesített katonai kórházak miatt ezrével kerültek ide sebesült és/vagy beteg katonák, valamint internált polgári személyek.)

A hivatal Kossuth téri épületében, amit gyorsan felszereltek betegápolási és sebesültszállítási eszközökkel, a cserkészeknek állandó ügyeletet kellett tartaniuk. A sebesültgondozás – csapatparancsnok híján – Havas Jenő rajvezető, illetve Izsák Lajos városi főszámvevő irányítása, valamint a Vöröskereszt helyi fiókjának fennhatósága alatt történt, kezdetben huszonegy taggal. Hogy ez a teljes létszámuk vagy közülük a feladatra alkalmasak száma volt-e, az egyelőre kérdéses, de az utóbbit valószínűsítem. 1914–1915 telén a csapat működése megszűnt. (*A cserkészek a vöröskeresztért, Somogyi Hírlap*, 1914. augusztus 1., 3; BERECZK, 162–163.) Egy másik forrás szerint a fiúk a helybeli vasútállomáson ételmet osztottak és sebesülteket kötöztek. (*A polgári fiúiskola 37. sz. Berzsenyi cserkész csapata ebben az évben ünnepli meg 15 éves fennállásának jubileumát, Somogyi Újság*, 1928. január 8., 3–4.) Ez valószínűleg csak az első hónapokban volt így, bár lehet, hogy a működését beszüntető csapat tagjai egyénileg végeztek ilyen tevékenységet.

Kaposváron a háború kitörésétől kezdve számos ápolónői tanfolyamot tartottak. Nyilván ennek is köszönhető, hogy a sebesültszállításról, beteggondozásról szóló forrásokban nem említették a cserkész-őrszemek közreműködését. Egyébként a hatóságok országosan ugyanígy főleg sebesültszállítás, -gondozás, adminisztráció, gyűjtőakciók kapcsán vették igénybe a világháború alatt a cserkész-őrszemeket. Dr. Kovács-Sebestény Gyula kaposvári polgármester (1911–1917) 1916 nyári adatai szerint viszont a városban kétszáz (!) tagja volt cserkészegyletnek nevezett csapatnak, azonban a többi sportjellegű egyletre is értve sommásan megemlítette: „a háború alatt szünetelnek, illetőleg nem működnek”. (MNL SML, V. 73. Kaposvár Rendezett Tanácsú Város polgármesterének iratai, 11975/1916. sz.)

A kétszáz hatalmas, sőt túlzó számnak tűnik, főleg hogy csak egy csapatot említ, és a polgári iskola létszámához képest is magas ez a létszám. Okát egyelőre nem sikerült kideríteni. Ha tényleg ilyen sokan voltak, akkor a Nagy Háború első éveiben számos helyen hasznosították volna magukat. Ha mégis igaz a kétszáz fő, akkor abba nagy valószínűséggel a főgimnázium cserkészeit is beleszámították, de mint fentebb már esett szó róla, csapattá szervezésükről és 1914–1919 közti működésükről nem került elő információ.

A cserkész-őrszemek létszáma az országban az I. világháború idején a mintegy három-négyezerről ezernyolcszázra csökkent. A Magyar Cserkész-Őrszem Szövetség 1916-ban már formálisan sem létezett. A kaposvári csapat osztozott az ország legtöbb csapatának sorsában. 1917-ben Budapesten megalakult a Magyar Cserkész-csapatok Háborús Bizottsága, de ennek somogyi vonatkozása nem ismert.

